

## **8. Культурні чинники консолідації та інтеграції українського суспільства**

Важливою умовою становлення української політичної нації, духовної консолідації та інтеграції українського суспільства є активізація її культуротворчого потенціалу в процесі державотворення. Реалізація відповідної культурної політики спрямовується на збереження і розвиток національно-культурної самобутності українського народу, що ґрунтується на цінності його культурної багатоманітності. Водночас ізольованість культурного життя регіонів, брак культурної комунікації між ними ускладнює формування цілісного національно-культурного простору. Подальший розвиток культурної самобутності нації є справою консолідації та взаємодії усіх культурних груп українського суспільства. Для досягнення цієї мети належний рівень задоволення культурних прав має стати пріоритетом державної політики.

При формуванні й реалізації культурної політики слід чітко розуміти сутність поняття культура, її місця та ролі в житті суспільства, а також яким чином культура належить до меж компетенції державної політики та виступає об'єктом державного управління. Саме від цього значною мірою залежить характер державної політики у цій сфері [2].

Пошуки відповідей на питання: що таке українська культура, в чому її особність, яке її місце у світовій культурі? – важливий чинник національного самоусвідомлення українства. Комплексне дослідження цих проблем стало можливим лише у часи політичного втілення ідеї української державності. Але річ у тім, що українська культура майже не мала своїх наукових історій – узагальнених і синтетичних концепцій історії культури. Були капітальні праці з історії української літератури (О.Огоновського, М.Грушевського, М.Возняка, С.Єфремова тощо), з фольклористики (М.Драгоманова, І.Франка, Ф.Колесси, В.Гнатюка), з історії окремих галузей мистецтва, кілька узагальнюючих праць про окремі періоди українського мистецтва або

Купрійчук В.М. Соціогуманітарні чинники інтеграції і консолідації українського суспільства : аналіт. доп. / авт. кол. : В. П. Трощинський, В.А. Скуратівський, О.П.Петроєж та ін. — Київ: НАДУ, 2018. — С.142 - 158

коротких нарисів його загальної історії (В.Модзалевський “Украинское искусство” [14], Ф.Шміт. “Мистецтво старої Руси-України” [15] та “Пам’ятки староруського мистецтва” тощо). Але праць, які охоплювали б та інтерпретували всю національну культуру в цілості, у взаємодії всіх її ланок, — не було.

Причина полягала, напевно, не так у методологічній чи “суб’єктивній” непідготовленості української науки, як в об’єктивних обставинах українського життя: відсутності наукових інституцій, які б зосереджували інтелектуальний потенціал і генерували відповідну роботу, нагромаджували джерельний матеріал; а головне — у самій неповноті соціально-культурної структури українського суспільства за умов колоніального становища, і відповідно, — неповноті структури української культури, в якій тривалий час переважали гуманітарні галузі і недостатньо були розвинені інші аспекти культури та культурного самоусвідомлення. Україна мало коли перебувала в стані оптимального (чи просто нормального) національно-культурного розвитку, більше ж — у стані боротьби за національно-культурне виживання, яка протягом майже всього ХІХ ст. зосереджувалася на проблемах мови, літератури, школи, мистецтва, історичної самоідентифікації. Це впливало на теоретичну модель державного управління національною культурою та модель її історії. І хоч наприкінці ХІХ ст., особливо в перші десятиліття ХХ ст., ця “гуманітарна” модель була вже вочевидь завузькою, вихід за її межі та конструювання ширшої, адекватнішої відбувалися повільно. Крім того, завжди існувала небезпека розчинити історію культури в історії “загальній”, переважно суспільно-політичній. Втім М.Грушевський у монографії “Культурно-національний рух на Україні в ХVІ – ХVІІ віці” [15] уник цього, — можливо, тому, що широка культурна діяльність у цей період зосередила в собі енергію національно-консолідованого руху.

Якщо зазирнути за ширму сторічної давнини, то саме проголошення Української Народної Республіки (далі УНР) надзвичайно актуалізувало

потребу в синтезі досягнень українського етносу в усьому історико-географічному обсязі його існування.

Не випадково саме 1918 року в Києві побачив світ перший загальний нарис розвитку і здобутків української культури – праця професора і міністра народної освіти УНР Івана Огієнка “Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу” [16]. Це була перша спроба такого узагальнення з національних позицій. Попри свій популярний характер і адресованість до малообізнаної аудиторії вона подавала добре продуману загальну картину розвитку національної культури, бодай у схематичному окресленні. Науковий продукт підготовлено і видано в той час, коли зусилля свідомого українства були зосереджені на національному самоствердженні – політичному та культурному, коли треба було надати переконливості образу української культури в очах усього суспільства, аби він став чинником консолідації і мобілізації волі народу на боротьбу за власну державу. Тому автор послідовно і підкреслено обґрунтовує саме уявлення про українську культуру як цілком окрему, а не частину чи периферію російської; наголос зроблено на відмінності її від російської та на тих історичних обставинах, що гальмували її розвиток; багато уваги віддано фактам, що засвідчують антиукраїнську політику російських царів. Тому наукова праця набула виразного полемічного і “політизованого” на той час характеру, і постала теоретико-методологічною базою для подальших консолідуючих напрацювань українських культурологів.

Складний і багатоплановий характер культури як суспільно-історичного явища зумовлює її поліфункціональність. Серед розмаїтих *функцій, які виконує культура* у суспільному житті, можна виділити кілька найбільш суттєвих.

Ідентифікаційна функція виявляється в часовому й у просторовому вимірах. Ми, сучасні українці, відчуваємо свою спільність і з пращурами, і з нащадками, і з тими, хто перебуває поряд, і з тими, хто в інших краях. Кожна

людина має своєрідний індивідуальний мовний «портрет», мовний «паспорт», у якому відображено всі її національно-естетичні, соціальні, культурні, духовні, вікові та інші параметри. Лише для тих хто знає мову, вона є засобом спілкування, ідентифікації, ототожнення в межах певної спільноти. Для тих, хто її не знає зовсім або знає погано, вона може бути причиною роз'єднання, відокремлення, конфліктів і навіть ворожнечі

Пізнавальна функція полягає в тому, що культура розкриває перед людиною досягнення людства в історичному пізнанні світу. Через культуру, яка об'єднує в органічну цілісність природничі, технічні й гуманітарні знання, людина пізнає світ і саму себе. Кожний етап пізнання, в процесі якого людина оволодіває різноманітними формами знань про навколишню дійсність, є сходинкою до храму культури. Так, через казки людина розвиває здатність сприймати і переживати уявне як дійсне, вчиться розрізняти на конкретно-образному рівні добро і зло, правду і кривду. Історичні знання формують розуміння історичного процесу, виховують усвідомлення причетності до свого народу, нації, людства. Філософія закладає логічний і методологічний фундамент осмислення індивідом законів буття і сенсу свого життя. Великим культурологічним потенціалом наділені також природничі і технічні науки, оскільки вони озброюють людину знаннями про природу і досягненнями цивілізації. Проте поступ цих наук може створювати і загрозу технократизації людського мислення, дегуманізації змісту пізнавальної діяльності.

Світоглядна функція культури проявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму всю сукупність чинників духовного світу особи – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових. Світогляд забезпечує органічну цілісність елементів свідомості через сприйняття і розуміння світу не в координатах фізичного простору й часу, а в соціокультурному вимірі. Слід відзначити також, що і світоглядне мислення, і світоглядне уявлення в історичному плані черпають свій зміст у міфології, згодом у релігії, й

нарешті у науковому пізнанні, тобто у тих формах суспільної свідомості, що складають зміст культури. Отже, культура і світогляд перебувають у діалектичній єдності. Основним напрямком культурного впливу на людину є формування світогляду, через який вона включається до сфери соціокультурної регуляції.

Суть комунікативної функції культури зводиться до передачі історичного досвіду поколінь через механізм культурної спадкоємності та формування на цій основі різноманітних способів і типів спілкування між людьми. Цю функцію культура виконує з допомогою складної знакової (символічної) системи, яка зберігає досвід поколінь в словах, поняттях, формулах науки, обрядах релігії, засобах виробництва, предметах споживання. При цьому одні символічні форми мають яскраво виражений загальнолюдський зміст, інші – національний, регіональний, релігійний. Залежно від конкретно-історичного плану, характеру суспільного середовища вплив символічного виразу культури проявляється у відносинах між людьми по-різному. Одні сприяють встановленню дружніх контактів між людьми, народами, інші спричиняються до ворожнечі. Таким чином, символічний зміст культури, забезпечуючи живий зв'язок поколінь, закладає міцний фундамент для становлення духовності людини, розширення її контактів з навколишнім середовищем [17].

Оцінно-нормативна функція культури реалізується через систему цінностей і норм, які служать регуляторами суспільних відносин, культурно-духовними орієнтирами на певному етапі розвитку суспільства. Якщо, скажімо, для епохи Ренесансу цінністю була універсалізація особи, то для індустріальної доби-її вузька спеціалізація. Однак є цінності, не обмежені історичними рамками, наділені статусом вічності. До них можна віднести заповіді Мойсея, Нагірну проповідь Христа.

Норми у формі моралі, права, звичаїв, традицій, обрядів, ритуалів служать засобами пристосування цінностей до вимог життя в певному

історичному вимірі. Так, цінність «демократія» в античній Греції виражалася зовсім в інших культурних нормах, ніж, скажімо, в ліберальній Англії.

Інтегративна функція культури виражається в здатності об'єднувати людей незалежно від їх світоглядної й ідеологічної орієнтації, національної приналежності у певні соціальні спільноти, а народи – в світову цивілізацію. Слід, однак, зауважити, що в культурному розвитку має місце тенденція не лише до взаємопритягання, але й до взаємовідштовхування, що проявляється як на рівні культурних типів, так і окремих культурних напрямків. Історія засвідчує, що зближення культур, як правило, проходило на основі генетичної або функціональної спорідненості. Взяти хоча б культурну близькість народів Балтики і Скандинавії або Азербайджану і Туреччини.

Особливо велика потреба в інтеграційній функції культури відчувається в сучасних умовах, коли в одних регіонах зростає соціальна напруга, а в інших відбувається бурхливий процес інтеграції. Сьогодні культурний прогрес спрямований, з одного боку, на інтеграцію народів, соціальних і культурних систем, з другого – на здобуття національного суверенітету і збереження культурної самобутності [18].

Поділяючи культуру на матеріальну і духовну, в жодному разі їх відмінності не можна перебільшувати хоча б тому, що предмети духовної культури завжди так чи інакше уречевлюють, матеріалізуються, а матеріальна культура несе в собі людську думку, досягнення людського духу. Саме матеріальна культура є результатом матеріальної діяльності людини, а духовна культура – результат духовної діяльності. Вона відображає досягнення, які показують рівень і глибину пізнання природи і суспільства, ширину світогляду, втілення в суспільне життя ідей і знань [10].

Духовна культура, є вищим проявом і спрямовуючим чинником у системах цілісної людської культури, оскільки саме вона орієнтує, мотивує, формує, визначає, надає сенсу всім сферам діяльності людини, в тому числі сфері матеріального виробництва. Саме духовна культура сучасної

Купрійчук В.М. Соціогуманітарні чинники інтеграції і консолідації українського суспільства : аналіт. доп. / авт. кол. : В. П. Трощинський, В.А. Скуратівський, О.П.Петроєж та ін. — Київ: НАДУ, 2018. — С.142 - 158

європейської України має культивувати гуманність сутнісних сил людини — почуттів, розуму, волі, освітлюючи їх вищими духовними цінностями: добром, правдою, красою та любов'ю, яка є вищим проявом і реалізацією духовної людини.

Таким чином, культура - це не тільки виробництво речей та ідей в їх відірваності від людини, це виробництво самої людини, її чіткої конструктивної громадянської позиції у всьому багатстві і багатосторонності її суспільних зв'язків і відносин, у всій цілісності її суспільного буття. Безумовно, такий «генератор» високорозвинених членів суспільства людського капіталу є одним з визначальних чинників консолідації та інтеграції українського суспільства [8].

Передумовою подальшого удосконалення та розвитку культурного процесу є комплексне використання історичних здобутків як теоретико-методологічного характеру так і практики культурної політики українського суспільства. Нині, важливого значення набуває врахування і творчо-критичне поєднання світового і національного історичного досвіду розвитку культурної складової.

У тривалій боротьбі українського народу за утворення національної держави, культурна ідея завжди виступала фундаментальним інтеграційним та консолідуючим чинником. Витоки її сягають Київської держави, об'єднавчої діяльності великокняжого престолу, намагань Богдана Хмельницького мати козацьку державу, яка б ідентифікувала в собі витоки національного, культурно-історичного буття «по Львів, Холм і Галич». Ця тенденція продовжується у пошуках української ідентичності в слов'янському світі кирило-мефодіївськими братчиками, Головною руською радою, приводячи зрештою до чіткої артикуляції цього фундаментального постулату духовної єдності в програмних документах перших українських політичних партій кінця XIX століття — початку XX століття.

Хотілося б зацентувати увагу на Українську національну революцію 1917-1920 рр., що позначена кількома знаковими подіями, які справили потужний вплив на кристалізацію тогочасної культурної політики української держави [10].

Культурні процеси, що відбувалися в Україні за доби національної революції являли собою визначне явище в українській історії. Саме ця доба ознаменувалася кардинальною перебудовою суспільно-політичного і культурного життя України на національних державно-управлінських засадах, що стало можливим після падіння російського самодержавства. Культурна сфера не лише була втягнута в орбіту цих перетворень, а й більше того – саме тут формувалася духовна основа процесу національного самовизначення, потужна рушійна сила всього комплексу суспільних трансформацій. Однак розгортання культурних процесів в Україні відбувалося за складних умов, в час потрясінь і змін суспільного ладу, запеклої боротьби з антидержавницькими зовнішніми і внутрішніми силами, що не могло не позначитися на розвитку національної культури та її інтегруючі процеси.

Культурний розвиток в Україні у 1917-1920 рр. був одним з інструментів розвитку громадянського суспільства, впровадження якого сприяло створенню умов для відкритого і прозорого державного управління.

Саме державна стратегія культурного розвитку ґрунтувалася на гуманістичних ідеалах, світоглядних орієнтирах і культурних традиціях українського народу, загальнолюдських цінностях та універсальних стандартах прав людини, окреслених в Універсалах Української Центральної Ради, Конституції Української Народної Республіки, «Грамоті до всього українського народу» і «Законах про тимчасовий державний устрій України» Гетьманату П.Скоропадського, Законі «Про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії» Західноукраїнської Народної Республіки (далі ЗУНР), «Декларації»

Директорії УНР та ухваленому 22 січня 1919 р. Акті про Злуку УНР і ЗУНР [9].

Національний розвиток культурної сфери передбачав створення якісно нових форм організації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх взаємодію з громадянами та їх спільнотами шляхом надання їм доступу до державних культурних, освітніх, наукових та релігійних об'єктів, можливості отримати безкоштовні послуги освіти, науки, культури, що явилось потужним поштовхом відродження моральних цінностей українського народу, підняття його політичної свідомості, національній самоідентифікації та консолідації українців тощо.

Основними принципами культурного розвитку тієї доби були:

- доступність наявних культурних цінностей та безпека самореалізації духовних потреб;
- єдині технічні стандарти і взаємна сумісність культурної політики для всіх соціальних верств регіонів та етносів;
- орієнтованість на інтереси і потреби споживачів культурних послуг.

Отже, ми бачимо, що реалізація такої культурної політики українськими урядами дала змогу:

- а) національному розвитку культурної сфери, якій передбачав створення якісно нових форм консолідації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- б) взаємодії з громадянами та їх спільнотами шляхом надання їм доступу до державних, культурних, освітніх, наукових та релігійних об'єктів;
- в) можливості отримати безкоштовні послуги освіти, науки, культури, що явилось потужним поштовхом відродження духовних цінностей і української нації та світової культури тощо;
- г) розвитку історичної пам'яті, політичної свідомості, національної самоідентифікації та консолідації українського народу.

Незважаючи на розбіжності ідеологічного і політичного характеру різних українських урядів, всі вони розглядали культурну сферу як потужний каталізатор і рушійну силу всього комплексу суспільних перетворень і приділяли їй навіть у найскладніші історичні періоди належну увагу, максимально робили усе можливе для радикальної трансформації усіх складових культурної сфери: освіти, науки, моралі, політичної свідомості, національної само ідентифікації та консолідації, релігії, тощо. Енергійно створювалися нормативно-правова, інституціонально-організаційна, кадрово-управлінська, матеріально-технічна бази і надавалися необхідні кошти (фінансові ресурси) для їх створення і функціонування [9].

Саме цей унікальний вітчизняний досвід дає змогу теперішнім інституціям виконавчої й законодавчої влади, органам місцевого самоврядування імплементувати тодішній досвід для потреб сьогодення.

Після одержання Україною незалежності інфраструктура національної духовної культури зазнала суттєвих змін, серед яких є як позитивні, так і негативні.

Політичне й ідеологічне розкріпачення цієї сфери, конкретизоване й закріплене в Конституції України та в низці нормативно-правових актів призвело, з одного боку, до потужного сплеску приватної ініціативи у культурному будівництві, завдяки чому окремі складові інфраструктури вітчизняної культури доволі помітно розвинулись і збагатилися (зросла кількість професійних театрів, концертних організацій, музеїв, храмів, художніх салонів, виставочних павільйонів, реставрованих пам'яток історії, архітектури, образотворчого мистецтва тощо).

Однак, з іншого боку, надмірна комерціалізація духовного виробництва і споживання спричинила значні деформації та руйнування багатьох елементів культурної інфраструктури. Ті з них, які не є безпосередньо прибутковими (як, наприклад, бібліотеки, сільські клуби, частина музеїв, окремі пам'ятки історії та архітектури, більшість шкіл, спортивних таборів,

будинків дитячої творчості тощо). Будучи позбавленими необхідного фінансування – занепадають, руйнуються, деякі зовсім ліквідовуються [1].

Крім того, у гонитві за зиском підприємці доволі часто використовують ті чи інші елементи інфраструктури не за призначенням: пам'ятки архітектури та історії – перетворюються в офіси, розважальні заклади тощо; території заповідників – забудовуються готелями, базами відпочинку, бізнес-центрами, паркінгами і т. ін.; приміщення навчальних закладів, наукових установ, кіностудій, палаців культури тощо – орендуються або скуповуються під банки, офіси, торговельні точки та їм подібні комерційні об'єкти.

Зрозуміло, що повнокровне функціонування науки, освіти, релігії, мистецтва, літератури, фольклору, системи світоглядних орієнтирів і моральних цінностей, різних форм суспільної свідомості, історичної пам'яті, національної самосвідомості, будь-яких інших складових духовного життя неможливе без забезпечення відповідною інфраструктурою: спеціалізованими приміщеннями, належним обладнання, новітніми засобами зв'язку, сучасними інформаційними системами, спеціальними фондами, бібліотеками, друкарнями, художніми майстернями, виставочними залами, науково-дослідними базами, новітньою оргтехнікою, розгалуженою мережею розповсюдження культурної продукції тощо.

У контексті реалізації Україною невідкладних реформ накопичений десятиліттями культурний потенціал спроможний стати чинником консолідації та успішної інтеграції країни в глобальні світові процеси. Саме тому сфера культури має неабиякий попит на ефективний державний менеджмент, готовий відмовитися від пострадянських рудиментів і стереотипів адміністрування [2].

Створення умов для формування повноцінного творчого середовища – це робота, яка матиме доленосні та далекосяжні наслідки для розвитку України. Успішна консолідація та інтеграція українського соціуму можлива тоді, коли новітні виробничі технології та управлінські рішення будуть

підкріплені культурними цінностями, що спрямовані на розкриття творчого потенціалу країни. Розвиток креативних індустрій та становлення креативної економіки – ключові умови, що виводять сучасні держави у світові лідери.

Критеріями ефективності інноваційної діяльності у сфері культури повинна стати конкурентоспроможність українського культурного продукту, закладів культури, які зможуть гідно репрезентуватися на рівні із зарубіжними. Використання сучасних маркетингових та інформаційних технологій і здоровий протекціонізм держави дозволять не лише захистити національного виробника культурного продукту, а й зробити його впливовим гравцем на міжнародному рівні.

Консолідуючою та інтегруючою складовою українського суспільства мають бути сформовані сприятливі умови для поступу українських культурних індустрій та креативних просторів у наших містах – від мегаполісів до райцентрів.

Сьогодні культурне життя концентрується переважно у великих адміністративних центрах, тоді як у менших населених пунктах з обмеженими фінансовими можливостями, нижчим освітнім рівнем населення відбувається поступове руйнування культурної інфраструктури, а отже, і системи підготовки творчих та управлінських кадрів. Значна частина населення країни позбавлена можливості повноцінно користуватися культурними благами, брати участь у культурному житті [3].

Також, вкрай важливим необхідно здійснювати кропітку роботу у напрямку адаптації національного суспільного ландшафту до європейських соціокультурних практик. Це є недосяжним без запровадження реформ культурної сфери. Участь у цих перетвореннях центральних і місцевих органів влади, має бути як ніколи професійною і відповідальною.

Ціннісним і світоглядним орієнтиром державної політики, ядром майбутньої нормопроектної роботи у культурній сфері має стати Концепція нової культурної політики України, яка має окреслити пріоритети державної

політики та культурного розвитку як елементу загальної стратегії модернізації України. Досягнення визначених у цій Концепції цілей культурної політики повинно спиратися на чітку систему механізмів реалізації:

- управління (демократизація управлінських процесів і підвищення рівня державного культурно-мистецького менеджменту);

- законодавства (структурно-правова реорганізація засад і умов функціонування культурної та мистецької сфер, створення сприятливих умов для розвитку культурних індустрій);

- фінансування (реформування механізму бюджетного фінансування, підвищення державного фінансово-майнового забезпечення культурних і мистецьких програм);

- інформації (формування та наповнення інформаційного простору, популяризація культурних і духовних надбань, позиціонування української культури у світі) [9].

При виробленні Концепції нової культурної політики важливо бути відкритим до інших культур, розуміти важливість культурних обмінів як повноцінного джерела культурного розвитку.

Крім того, вітчизняна культурна політика, якщо вона претендує на відповідність європейським зразкам, мусить розробити відповідні механізми реального партнерства між державними структурами, які займаються гуманітарною політикою і широкою громадськістю. Спільно вироблені конструктивні рішення мають більше шансів на вдалу реалізацію. Крім цього, процес здійснення такої культурної політики є необхідною складовою функціонування громадянського суспільства, пробудження почуття громадянської відповідальності.

Адекватною моделлю культурної політики щодо консолідації та інтеграції суспільства має бути модель підприємницька, що наполягає на тісній співпраці культурної сфери та економіки. Це стосується передусім

актуального мистецтва та культурних індустрій – саме вони є найбільш придатними до матеріального відтворення вкладеної у них творчості, саме вони потребують механізмів, які б дозволяли завершувати увесь цикл культурного виробництва.

Створення конкурентоспроможного культурного продукту неможливе без вдосконалення освітньої системи, яка б навчала не лише виробників, а й адміністраторів, менеджерів, і, врешті-решт, підвищувала культурний рівень пересічного споживача [4].

Двадцятишестилітнє зомбування, яке здійснював російський кінематограф, нав'язуючи усьому пострадянському простору примітивні естетичні смаки та сумнівні цінності, має припинитися. Якісний культурний продукт і якісна промоція повинні переорієнтувати пересічного споживача з недостатнім критичним мисленням на світові демократичні цінності та ліпші зразки актуальної української культури і національної спадщини.

Пріоритетними напрямками українського державотворення щодо консолідації та інтеграції українського суспільства мають стати спільні напрацювання державних органів влади та професійної культурної спільноти, котрі міститимуть чіткі пропозиції щодо культурного розвитку, а саме:

- перегляд функцій Міністерства культури України, делегування деяких із них іншим, у тому числі недержавним, суб'єктам (охорона культурної спадщини, музейна діяльність, координація діяльності театрів);
- врахування культурної специфіки регіонів під час проведення реформи місцевого самоврядування з метою збереження базової мережі закладів культури, збільшення їх фінансової і матеріально-технічної спроможності, урізноманітнення діяльності;
- удосконалення законодавчої бази з посилення спроможності неурядових організацій, що діють у царині культури, виконувати моніторингові, управлінські, організаційні, наглядові, дослідницькі функції;

- модернізація мережі культурних закладів, наближення їх менеджменту і матеріально-технічної оснащеності до європейських стандартів;
- збільшення доступності культурних благ для громадян незалежно від місця проживання, їх активне залучення до участі в культурних практиках, особливо на регіональному та місцевому рівнях;
- підвищення ефективності партнерства держави, структур громадянського суспільства і бізнесу в царині культурної політики через створення механізмів участі інституцій громадянського суспільства у формуванні та реалізації культурної політики, сприяння розвитку благодійництва в культурній сфері, прийняття Закону України «Про меценатство»;
- збереження та актуалізація національної культурної спадщини, перетворення її на важливий чинник просвітництва і зміцнення національної ідентичності, передусім у молоді [1, 2, 3].

Одними з важливих напрямів державної політики у сфері культури щодо консолідації та інтеграції українського суспільства залишаються децентралізація і дерегуляція управління, передбачені Довгостроковою стратегією розвитку української культури.

Світовий досвід свідчить про те, що запозичення управлінських моделей (від тих, що передбачають розгалужену та ієрархізовану системи державних органів з питань культури, до тих, де аналогічні функції виконують недержавні або напівдержавні автономні структури) може дати позитивний результат, якщо воно здійснюється критично і вибірково, з урахуванням конкретних економічних та політичних умов країни, притаманних їй традицій взаємодії суспільства і влади.

Перспективним напрямом децентралізації є більш широке залучення до діяльності в культурному секторі неурядових, у тому числі благодійних організацій із передачею їм частини наглядових, управлінських та інших

Купрійчук В.М. Соціогуманітарні чинники інтеграції і консолідації українського суспільства : аналіт. доп. / авт. кол. : В. П. Трощинський, В.А. Скуратівський, О.П.Петроєж та ін. — Київ: НАДУ, 2018. — С.142 - 158

повноважень. Досвід співпраці держави з такими організаціями у сфері культури поширений у Великій Британії. Можливості такої діяльності передбачені законами України «Про громадські об'єднання» і «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [5, 6].

Культурна політика в умовах децентралізації щодо консолідації та інтеграції українського соціуму містить позитивні чинники, однак несе чимало викликів. Позитивним є те, що регіональні та місцеві органи влади отримують додаткові важелі й ресурси для підтримки культурного процесу. Водночас виклики полягають у тому, щоб забезпечити рівний доступ до культурних послуг мешканців сіл і малих міст, зберегти базову інфраструктуру закладів культури у формуванні нових об'єднаних територіальних громад.

Забезпечення консолідації та інтеграції українського суспільства в умовах децентралізації вимагає оновлення законодавчої бази в Україні з метою модернізації інфраструктури базового рівня та посилення інноваційного потенціалу культурної політики.

1. Прийнятий Закон України «Про Український культурний фонд» від 23 березня 2017 р. № 1976-VIII, запроваджує нові підходи до фінансування проектів у сферах культури та мистецтв, які базуються на застосуванні якісно нових принципів відбору щодо таких проектів, які висококваліфіковане експертне середовище здійснює на конкурсній основі. Механізми прозорості та публічності функціонування Українського культурного фонду – це фундамент довіри до нього, якій повинен забезпечити:

- широку підтримку благодійниками реалізації культурних і мистецьких проектів;
- доступ громадян до національного культурного надбання;
- стимулювання розроблення і впровадження сучасних проектів у сферах культури та мистецтв;

- сприяння реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, розвиткові сучасних напрямів культурної і мистецької діяльності;
- вироблення конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного (національного) культурного продукту;
- експертний відбір, фінансування та моніторинг виконання проектів, реалізація [11].

2. Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р. № 1977-VIII сприяє національно-культурному розвиткові та піднесенню вітчизняної кінематографії, а також посиленню захисту прав інтелектуальної власності. Саме цей закон передбачає:

- упровадження в Україні апробованих світовою практикою підходів до стимулювання кіновиробництва, що сприятиме виготовленню конкурентоспроможного на світовому ринку кінематографічного продукту;
- надання державної субсидії для повернення частини кваліфікованих витрат, які суб'єкт кінематографії здійснив при виробництві (створенні) кінофільму [12].

3. Сьогодні вже на часі назріла необхідність внесення змін до Закону України «Про культуру», який є багато в чому застарілим і не відображає актуальних проблем інтегруючого та консолідуючого розвитку культурної сфери країни [4].

У новій редакції закону потрібно:

- вказати стратегічні напрями розвитку культури в сучасних умовах;
- визначити механізми формування й реалізації державної культурної політики;
- визначити моделі багатофункціональних місцевих культурних закладів. Для сільської місцевості – культурно-дозвіллеві комплекси, для малих міст – культурні центри;
- осучаснення «культурного кошика» – набору культурних послуг, які гарантуються державою.

Також, правові норми вищезазначеного закону повинні:

- визначати роль і завдання культурної політики як платформи ціннісних змін у суспільстві;
- сформулювати визначення місії культурної політики, яка має полягати у творенні ціннісного базису консолідації суспільства;
- встановити роль культурної політики у подоланні соціально-економічної кризи та розвитку креативного потенціалу української нації, а також закріпити за культурною політикою функцію сприяння розвитку інноваційного потенціалу суспільства;
- прописати механізми реалізації державної культурної політики, визначити специфіку кожного її етапу (планування, реалізація, оцінювання результатів);
- встановити кількісні та якісні показники критеріїв ефективності культурної політики;
- унормувати поняття «програма культурного розвитку», зокрема визначити матеріально-технічні, фінансові й організаційні складники програм культурного розвитку;
- унормувати механізм взаємодії органів управління із неурядовими експертними та громадськими організаціями, які професійно працюють у сфері культури [1].

4). Для забезпечення модернізації інфраструктури закладів культури та з метою визначення розвитку культури як одного із пріоритетів регіональної політики щодо консолідації та інтеграції українського суспільства необхідно внести зміни до законів України «Про місцеве самоврядування», «Про засади державної регіональної політики», які:

- зобов'язують органи самоврядування зберігати об'єкти культурної інфраструктури та сприяти розвитку сучасних культурних практик;
- визначають, що у цільових програмах регіонального розвитку обов'язково повинні враховуватися завдання культурного розвитку.

5). Сьогодні вкрай необхідно внести зміни в Закон України «Про об'єднання територіальних громад», а саме:

- в новоствореній об'єднаній територіальній громаді не можуть бути ліквідовані заклади культури, які існували до об'єднання;

- рівень доступу до культурних благ у новій об'єднаній територіальній громаді не може бути гіршим, ніж до об'єднання.

б). Впровадження цільової субвенції на підтримку культурних закладів у регіонах [2].

Отже, культура – це специфічно людський спосіб буття, завдяки йому особистість переборює свою просторово-часову, біологічну обмеженість і соціалізується, інтегрується, консолідується та удосконалюється, перетворюючи себе й довколишнє природне та соціальне середовище. Цінності культури висувають перед людиною ідеали, яких вона має прагнути, дають змогу передбачати той реальний світ, який вона має побудувати і в якому буде здійснена мрія про гармонію добра, істини і краси. У цьому полягає сутність культури, що відповідає потребам випереджального відображення дійсності, моделювання майбутнього.

Тільки враховуючи всі означені культурні чинники консолідації та інтеграції українського суспільства, країна зможе забезпечити розроблення дієздатної концепції, яка дасть поштовх до вироблення нової культурної політики, і відійти від практики прямого управління «офіційною» культурою і перейти до політики стратегічної підтримки розвитку культури, що є характерним для більшості країн Європи.

### *Список використаних джерел*

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2684/>.

Купрійчук В.М. Соціогуманітарні чинники інтеграції і консолідації українського суспільства : аналіт. доп. / авт. кол. : В. П. Трощинський, В.А. Скуратівський, О.П.Петроєж та ін. — Київ: НАДУ, 2018. — С.142 - 158

2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». — К. : НІСД, 2016. — 688 с

3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». — К. : НІСД, 2015. — 684 с.].

4. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>].

5. Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI «Про громадські об'єднання» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> 279

6. Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02. 2016 р. № 119-р «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80>

8. Соціальна і гуманітарна політика: підручник/ [авт.кол.: В.П.Трощинський, В.А.Скуратівський, М.В.Кравченко та ін.]; за заг.ред.Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трощинського. — К.: НАДУ, 2016. - 792 с.

9. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.) : монографія / В. М. Купрійчук. — К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. — 378 с.

10. Ситник П. К., Дербак А.П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : Монографія, / П.К.Ситник, А.П.Дербак — К. : НІСД, 2004. — 226 с.

Купрійчук В.М. Соціогуманітарні чинники інтеграції і консолідації українського суспільства : аналіт. доп. / авт. кол. : В. П. Трощинський, В.А. Скуратівський, О.П.Петроєж та ін. — Київ: НАДУ, 2018. — С.142 - 158

11. Закон України «Про Український культурний фонд» від 23 березня 2017 р. № 1976-VIII, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>

12. Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р. № 1977-VIII, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>

13. Монтрезор Адам. “Дух нації” і “Дух землі”. Хліборобська Україна. – 1924-1925. / Адам Монтрезор. – Кн. V. – Відень. – С. 295.

14. Шміт Ф. Мистецтво старої Руси-України. / Ф. Шміт. – Харків., 1919.

15. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці : монографія / М. Грушевський. – К., 1912.

16. Огієнко Ів. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу / Ів. Огієнко. – К., 1918.

17. Абрамович С. Культурологія : Навчальний посібник/ Семен Абрамович, Марія Тілло, Марія Чікарькова,; Київський нац. торговельно-екон. ун-т, Чернівецький торговельно-екон. ін-т. -К.: Кондор, 2005. -347 с.

18. Багновская Н. Культурология : Учеб. пособие/ Нела Багновская,; М-во образования РФ, Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова . -М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2005. -297 с.